

Critic și istoric de artă; doctor în științe istorice – specialitatea istorie modernă universală; asociat, profesor universitar la Universitatea Națională de Arte din București, Facultatea de Arte Plastice (FAP), Departamentul Imagine Dinamică și Fotografie; membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România; membru în Consiliul Internațional al Muzeelor (ICOM); membru în Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor; membru în London Press Club; membru în European Society for the History of Photography; membru în Société Française de Photographie; directorul revistelor academice *Studii și Cercetări de Istoria Artei* și *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*. Domenii de specializare: istoria artei românești și universale, sec. XIX; etnografie și artă populară românească (icoane pe sticlă și pe lemn, recipiente pentru praf de pușcă, ceramică); etnografie extra-europeană (Africa, America de Nord); istoria costumului civil și military; istoria fotografiei și a cinematografului. Cărți publicate: *Balurile din secolul al XIX-lea* (București: Fundația „D'aleBucureștilor”, 1997); *Moda românească, 1790–1850. Între Stambul și Paris* (București: Ed. Maiko, 2001); *Modă și societate urbană în România modernă* (București: Ed. Paideia, 2006); *Mișcarea artistică oficială în România secolului al XIX-lea* (București: Ed. Noi Media Print, 2008); *Regina Maria și America* (București: Ed. Noi Media Print, 2009) și multe altele.

Adrian-Silvan IONESCU

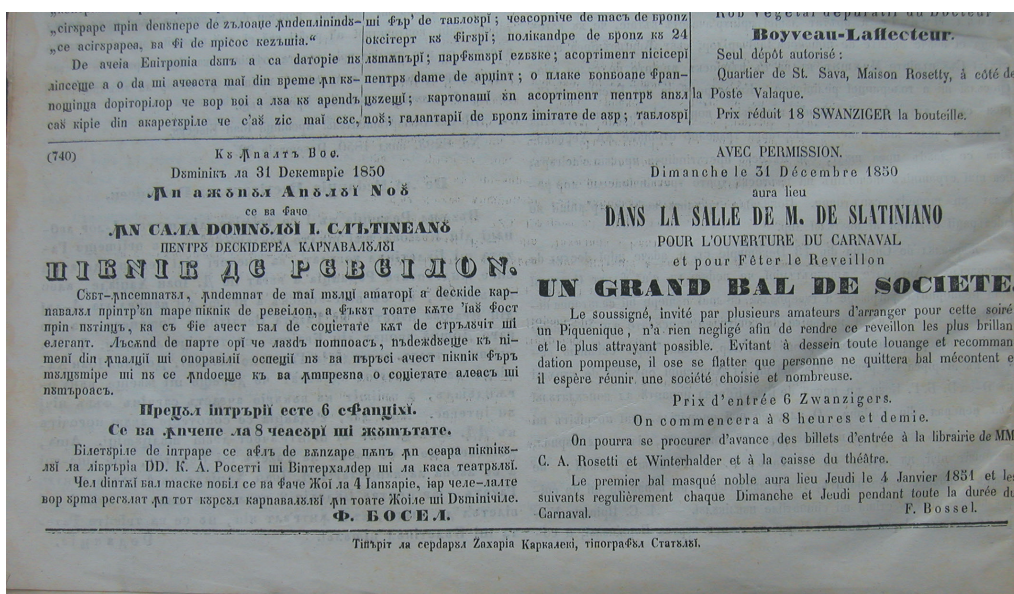
AMINTIRI DIN CARNAVAL UMORIȘTII ȘI BALURILE MOLDO-VALAHE DIN SECOLUL AL XIX-LEA

În Principatele Române apoi în Regatul României, perioada Carnavalului ținea de la 1 ianuarie până la Lăsatul Secului pentru Postul Paștilor. Acesta era așteptată cu multă înfrigurare la toate nivelurile ierarhiei sociale, de la clasele de jos, de la mahalagii necizelați care abia așteptau să se deghizeze și să se infiltreze într-o sală mai acătării unde altfel nu ar fi avut acces, până la luxoasele doamne și spilcuiții domni din protipendadă care abia așteptau să își etaleze noile toalete procurate de la Paris sau Viena. Balurile se țineau lanț și uneori nici nu puteai participa la toate câte erau oferite categoriei sociale din care făceai parte. Prin mersul la bal, omul de rând uita de necazurile și lipsurile cotidiene și, cu economiile adunate de-a lungul a 11 luni, se deda la cele mai mari nebunii pe care avea să le țină

minte și să le relateze, cu emfază și entuziasm, tot restul anului, până la următorul Carnaval. O lună de zile de beatitudine în toiul iernii, de glume și pozne, de dansuri și excese culinare, de schimbare a sălii și a mediului de petrecere, îi recompensau pentru momentele neplăcute, dramatice, de peste an. Și merita cu prisosință să te lași în voia acestor plăceri nevinovate care îți puteau alina durerile și te puteau înveseli, fie și pentru o clipă.

Balul – petrecere ușoară, frivolă, zgomoasă și voioasă – cu toate atracțiile și surprizele lui, nu putea să nu ofere un generos subiect pentru umoriștii secolului al XIX-lea, dornici să extragă esența hilarului din aceste evenimente cu dată fixă.

Unul dintre cei mai prolifici autori de texte satirice, editor al multor reviste și ca-

Mare bal de societate și picnic de revelion la Sala Slătineanu,
Vestitorul Românesc nr. 96, 23 decembrie 1850.

lendale umoristice din a doua jumătatea a secolului al XIX-lea a fost N. T. Orășanu, care adesea își publica textele cu diverse pseudonime. În „Calendarul Dracului pe anulu bisectu 1872” el dădea la lumină, sub semnătura Nicor, un *Calendar profetic*, în versuri, unde pentru prima lună a anului, evidenția carnavalul ca principal și etern eveniment:

„În Ianuarie începe balul;
La noi însă carnavalul
Este vecinic, căci găsești,
Măscărici cât nu gândești,
Ei furnic din loc în loc,
Plecați tare de mijloc.” [1]

Un alt autor plin de spirit și adesea atras de tema balului pentru textele sale a fost I. C. Fundescu, publicist și folcloristul, redactor al Calendarelor „Dracului” (1866–1867) și al „Ghimpeiului” (1868–1875). În volumul său de versuri *Vocea Argeșului* din 1859 a inclus și o poezie în care ironizează pe „damele Române” ce „de plăceri se-mbată/ Și cu bucurie luxul și-l arată” în sala de bal, splendid luminată de lustre și candelabre, unde „toate nu respiră alt decât amor” [2, p. 22].

În „Calendarul Dracului pe anulu 1867” a publicat o nuvelă de satiră socială intitulată *Unu balu în Călărași* în care relatează cum decurgeau, la 1859, asemenea petreceri în provincie unde erau alte obiceiuri decât în Capitală. Acolo balurile începeau devreme, mult înainte de orele 19 și se terminau la orele 22 sau 23 [3, p. 50]. Neexistând un local public mai răsarit, balul se organiza la cârciumă unde spațiul era meschin, iar eclerajul foarte sărac. Tocmai pentru a ironiza cronicile de bal standard unde erau folosite superlative – „splendid”, „feeric”, „adorabil”, „minunat”, „încântător” etc. – și unde totul era lăudat, el întrebuințează aceleași termeni spre a evidenția, prin comparație, ridicolul situației, al aranjamentului interior și al sistemului de iluminat: „Aici era sala balului. Ea era splendid iluminată și splendid decorată. Patru lampe cu oglindă erau suspendate pe câte-și patru pereți ai sălei. Ușa și cele două ferestre ce dau spre pod nu aveau perdele. Una din fund lipsea cu desăvârșire fiindcă lega birtul ce servea și de cameră de toaletă cu eleganta sală a balului. Înălțimea plafonului era de vr-un stângen

Isidor Selagianu, Craiova,
Doamnă în rochie de bal, c. 1857, colecția autorului.

Franz Mandy, Doamnă în toaletă de bal, c. 1888,
colecția autorului.

și jumătate. Pe mâna dreaptă a intrării în sală, într-un colț, era suspendat un balcon, în forma unui pat cismăresc, așa de mic și de îngust încât nu încăpeau mai mult de șase oameni. Acesta era locul destinat pentru lăutari. Într-adevăr, ei nu erau mai mulți decât cinci. Bieții oameni! Ședeau acolo ca într-o închisoare. Nu puteau să șează nici în picioare, nici pe scaune cum se cade; trebuiau să-și plece puțin capul sau să șează pe spate și să cânte. Se urcau acolo pe o scară de acelea care se pune ca să se urce cineva în pod. Cum se urcară, antreprenorul balului le luă scara și îi lăsă suspendați acolo. În zadar sermanii oameni au cerut de la antreprenor de mai multe ori, s-au rugat chiar a le pune scara ca să se dea și ei jos, să mai răsuflă, căci a fost peste putință; el le-a refuzat această grație” [3, p. 50-51]. Publicul era pe măsură sălii de bal. Dacă timpul nefavorabil

făcuse ca drumurile să se umple de nori, cei care nu posedau o trăsură, încălțau niște cizme foarte înalte și-și duceau pantofii de dans într-o boccea iar pe soție o cărau în spinare. Dacă se întâmpla ca bietul om să fie tatăl uneia sau mai multor fiice, acesta trebuia să facă mai multe drumuri spre a le transporta la locul râvnitei petreceri, dar se întâmpla uneori să ajungă tocmai la finalul ei... Cizmele pline de noroi erau rânduie pe lângă perete, lângă ușă. La dans, participanții erau la fel de caraghioși, țopăind și sărind, mai-mai să atingă tavanul iar doamnele, modest îmbrăcate, făceau în așa fel încât să își expună gleznele și ciorapii nu prea bine spălați: „Ele țineau rochiile de lână și stambă cu amândouă mâinile pe care le ridicau ca de-o palmă ca să se poată vedea piciorușul Dumnealor mic ca de trei palme și ciorapii cei suptiri și curați ca zăpada prăfuită” [3, p. 53].

Franz Mandy, Grup costumat pentru un bal la Teatrul Național.
În extrema stângă, dramaturgul Al. Davila în civil, colecția autorului.

Bufetul era foarte sărac: două portocale vechi de mai multe zile, rahat, pricomigdale, sugiuc, și niște stafide amestecate cu năut. Când dansatorii asudați comandă înghețată sau limonadă spre a se răcori li se răspunde de băiatul de prăvlie că nu au decât rachiu, vin, bere și dulceață, căci era doar birt. Spre sfârșitul serii un glumeț face o farsă și strigă „foc” la care toată lumea a părăsit sala în fugă uitând de lăutarii cocoțați în balcon și fără scară care au trebuit să sară de acolo chiar cu riscul de a-și distruge instrumentele și a se contuziona, ceea ce s-a și întâmplat: o vioară și o cobză au fost sparte iar mai multe mâini scrântite [3, p. 53].

Anul următor, Fundescu a dat la lumină un alt text umoristic, *Statistica unui balu din 1866*, într-altă publicație conjuncturală de fine de an al cărui redactor era, „Calendarul Ghimpelui pe anul bisect 1868”. De data aceasta își plasează analiza și ironiile în lumea bună a Capitalie și descrie înfrigurarea ce cuprisesse

pe doamnele din elită cu opt zile înaintea evenimentului în a-și selecta toaleta și a-și aranja cuafura – a cărei execuție a durat 24 de ore. Cererea de coafori era atât de mare încât au fost chemați unii chiar de la ...Iași! Spre a nu-și strica zuluflii doamnele nu au dormit în noapte premergătoare balului. Doreau cu tot chipul să placa tinerilor cavaleri și sperau a fi luate de mână chiar de domnitorul Cuza, care era mare admirator al sexului frumos. În săgețile aruncate asupra doamnelor averse de distracții și de evidențiere în public, care le fura somnul înaintea evenimentului, Fundescu amintește de rândurile scrise în 1843, în „Albina Românească”, de cronicarul unui bal ieșean din acel an: „Greutatea nu este astăzi lipsa desfătărilor ci îndoiala alegerii. Plăcerile acestor întruniri, cu atâta se fac mai prețioase cu cât vom lua aminte că fieșicare har, fieșicare su-râdere a damelor este răscumpărată greu prin mii ostenele și jertfe! Noaptea lor este hărăzită

C. P. Szathmari, Alexandrina Grădișteanu
în costum burgund, c. 1872, colecția autorului.

Franz Duschek, Elena Salemn
în costum spaniel, c. 1875, colecția autorului.

plăcerilor și ziua, adică de la amiază până la
periodul simbolic al Moldo-Românilor numit
toaca, o au sfințită învățăturei și reflecțiilor ce-
lor mai adânci. Raza indiscretă a soarelui stră-
bătând prin draperia ferestrelor, răpește încă
de la ameazăzi pe dame din somnul legănat
de mii visuri. Ochiul, abia deschis, este piro-
nit pe programe curpinzătoare de a lor însăr-
cinări înmiite și pe când buza soarbe din teasul
chinez ciocolada, ochii cu adâncă loareaminte
petrec registrul cel plin de felurite iscodiri a
jurnalului de modă! Dorința a nu se abate de
la acel talisman o face a conteni repaosul mo-
latic, aruncând preste sine o ușoară neglijé, a
lăsa casnicile interesuri, îngrijiri a prostimei, și
cu pas repede a intra în templul luxului. Aici
Sibliele modiste fabrică neconținut zalele și ar-
mele ce asigură damelor triumful biruinței lor,

înregistrate într-o condică cu oarecare obser-
vații, care cu deamănuntul au a se ceti în Postul
Mare, periodul cel amar, în care damele plâng
pacatele carnavalului; iar bărbații plătesc dato-
riile lor!” [4]. Față de mulți alți autori, serioși
sau ironici, care fără excepție, după o observa-
ție atentă a societății bucureștene participante
la bal, au evidențiat luxul exorbitant și pros-
tul gust al toaletelor, risipa fără măsură și lipsa
de cumpătare în fața bufetului bine garnisit,
Fundescu face o statistică, redactată într-un
stil umoristic cam greoi, enumerând „acciden-
tele” suferite de participanți în timpul și după
acest bal, fie datorită impetuoșității la dans, fie
a lăcomiei la răcoritoare, fie a lipsei unei tră-
suri, fie a temperaturii scăzute specifică sezo-
nului: „S-au bolnăvit 80 dame de junghi; 39 de
colici; 276 de îngreure de stomac, din cauza

Doamnă în costum de bal, c. 1870,
fotograf necunoscut.

C. P. Szathmari, Irina Suțu costumată ca Isabeau
de Baviere, 1872, Biblioteca Academiei Române.

multor lucruri ce au mâncat de la bufet; 73 de scrântitură; 85 de guturai; 54 ș-au turtit nasul căzând pe gheață; 62 au rămas știrbe din cauza multor glasele ce au mâncat.” [5, p. 27]. În continuare sunt amintite câte mănuși și rochii au fost rupte, câte fracuri – unele închiriate! – au fost murdărite de bomboanele strecurate de tineri prin buzunare, câți bărbați au fost înșelați „în perspectivă” și câți în realitate și, ca o încununare fericită a sezonului, câte căsătorii de interes au fost contractate. Spre a arăta că, în pofida faptului că tratația nu a fost suficient de generoasă și oaspeții au plecat nesatisfăcuți, gazda a cheltuit tare mult, în încheiere autorul notează „Balul s-a finit cu 430 de dame și bărbați întorși acasă morți de sete și cu secarea casetei D-ei Xxxx”. Aceasta apărea ca o concluzie destul de tristă pentru acel eveniment...

O altă statistică umoristică apare, peste 12 ani, în „Calendarul Puricelui pe anul bisect 1880” sub semnătura monogramistului „I. M.”, purtând titlul *O mică călătorie prin Carnaval*. Autorul face o prezentare a balurilor de diverse niveluri, a acelora din centrul Capitalei și a celor de la periferie, cu mult mai puține pretenții. Față de dănuitorii lui Fundescu, plecați de la bal fără a-și putea sătisi apetitul pentru lichide, I. M. menționează că, tocmai cu ocazia deschiderii sezonului balurilor multă lume se poate, în sfârșit, ghiftui după pofta inimii în vreme ce alții râvnesc, la fel ca înainte: „Cu sosirea Carnavalului încetează și lihneala stomacală a celor cari postesc din religiune și crește și mai mult a acelora care postesc din golănie.” [6, p. 22]. Pe lângă aceasta, Carnavalul dă mari speranțe tinerilor neînsurați de a-și găsi par-

tenera vieții sau doamnelor mai trecute de a momi un june. În același timp, petrecerile sunt costisitoare și, de multe ori, se sfârșesc cu inimi zdrobite și vieți frânte. Monogramistul nu se simte tentat să vorbească despre Balul Curții – unde, desigur, nu ar fi putut primi invitație – pretextând ținuta obligatorie ce se cerea acolo și nici de acela al lui Grigore Suțu unde ar fi fost orbit de splendoarea spațiului și nu ar mai fi putut vedea participanții, ci se referă la mascarada de la Teatrul Național pentru că, după spusa lui „Aici e traiul. Orchestra operei italiene îți dălectă urechia, măștile îți încântă văzul, o strânsătură de mână sau de talie îți farmecă tactul, unde de parfum îți desfată mirosul; gustul se satisface cu o sărutare.” [6, p. 22]. Totuși, observă, la fel ca un alt cronicar menționat mai sus, că lumea nu se omoară cu dansul și preferă să se plimbe și să dialogheze, cu umor, făcând jocuri de cuvinte sau ironizându-și costumele. Spre pildă, un tânăr face o invitație, cam nepotrivită, unei dame cu un costum confecționat, din economie, dintr-o perdea. Când ea îi reproșează că i se adresează „fără perdea” el replică, isteț, „Cum voești să vorbesc, mască, când costumul tău e de perdea?” [6, p. 23]. Atmosfera este mai animată la Sala Bossel și la Hotel Dacia (fostul Han al lui Manuc), unde măștile dănuiesc cu multă energie. E drept că aici asistența este mai modestă, provenind din rândul meseriașilor mărunți, musiu Enache, musiu Costică, musiu Alexa și musiu Gheorghită care își învârtesc „dulcineele” la vals și la polca mazurcă până le amătesc. Apoi le duc la bufet unde le tratează, după standardele lor de gust negustoresc și după posibilitățile buzunarului, cu bere și dulceață de vișine. Autorul lasă să se înțeleagă că locul respectiv prezintă un mare avantaj pe care altele nu-l aveau: camerele de hotel unde

Szöllösy, Domnișoară costumată pentru a-l întrupa pe Conte Orlov din opera *Liliacul* de Jonann Strauss, colecția autorului.

măștile se puteau retrage pentru o cunoaștere mai intimă. La Franzelaru și Hârdău (ori, pentru cunoscători, „Pomul Verde”) era cea mai mare distracție și dansul era la el acasă, așa cum se cuvenea la un bal. Acolo se aduna societatea cea mai pestriță, bucătărese, croitorese, spălătorese și femei ușoare din straturile cele mai de jos ale mahalalelor, care se comporta ca atare și se amuza de minune folosind drept invitație la dans vorbe vulgare sau chiar ghionturi: „Tocmai când ajunge cineva la balul lui «Franzelaru», simte într-adevăr dulceața danțului. Musica seducătoare, norii de praf ce se ridică din ceruială și măștile cele mai multe în costume de bucătărese, deși sunt și cusătorese și tuti frutti, îți produc un mare gust de polcă. Aici începe adevăratul trai. [...] Un cavalier când voește de a glumi cu o fată îi poate cârpi

Nestor Heck, Iași, Domn în costum de muschetar, colecția autorului.

o palmă sau să-i dea un brânci. O înjurătură mai mult sau mai puțin amestrecată cu cuvântul «dragă» produce de multe ori un bun efect. Cleopatra Egiptului se seduce.” [6, p. 23]. Rod al unor observații rupte din realitate, călătoria prin Carnaval a monogramistului I. M. dădea, în chip impecabil, măsura dragostei pentru distracție ce-i stăpânea pe toți locuitorii Bucureștilor, fie ei bogați și stilați, fie săraci și necizelați, care profitau de acest sezon pentru a uita de necazurile de peste an.

În „Mefistofele”, revistă de umor de scurtă existență de la mijlocul celei de-a opta decada de a veacului, a apărut o poezie nesemnată, intitulată *Balurile mascate*, în care sălile unde se organizau asemenea întâlniri zglobii se prezintă ca niște ființe însuflețite. Balul de la Operă se plânge că lumea bună, nobleța, nu-i mai calcă

pragul deși acolo cântă orchestra lui Ludovic Wiest, iar participanții nu dansau, ci doar se învârteau, tăcuți de colo-colo; sala Bossel se recomandă cu muzica unor trompeți de la regiment care, când ostenesc, dau locul lui Dinicu, al cărui arcuș face să „plângă omul simțitor”; se scuza de prezența, la ușă, a cerșetorilor și a nemâncaților sub măști; Sala Slătineanu se lamenta că nu mai este ce era alătdată de când a fost preluată de alt antreprenor; în schimb, publicul cel mai entuziast, deși provenit dintre mahalagii ce nu-și schimbă hainele de zi cu zi, se aduna la Pomul Verde, căruia i se mai spunea și „la Hârdău” pentru că participanții se spălau pe picioare, de noroi, la intrare:

„Sărbătorile am gloată,
Căci aleargă piața toată,
Și-n cămăși sau în cojoc,
Precupeți *Bătuta* joc.
Clientela mi-e curată,
Și mai toată încălțată;
Nefind așa de soi,
Ar aduce mult noroi;
Dar ori-cine intră-n sală,
Lângă ușă-ntâi se spală,
De aceea nu fac rău,
Cei ce-mi zic și «la Hârdău». [7, p. 64]

Și mai modestă era Sala Franzelaru, numită așa pentru că era anexată unei brutării. Acolo venea lumea cea mai modestă, însă tinerelor mahalageoaice nu li se lua taxă de intrare și nici chiar modistelor care își aduceau drept parteneri diverși filfizoni și fraieri cu ceva bani care le plăteau consumația. La muzică nu se putea lăuda decât cu o vioară și un pian care făceau așa un zgomot încât lumea fugea înspăimântantă.

Un alt autor anonim a dat publicității poezia *Isprăvile balului mascat* în „Calendarul Bobârnacului pe anul 1879”. Poetul conjunc-

tural îndeamnă pe „coconașii bogați, la pun-gă umflați” și pe „cocoșnețele” flămânde, să se grăbească a veni la mascaradă, spre a-și face fiecare parte, ei sperând la o guriță, ele la a-și potoli foamea la bufet sau, și mai bine, a se căpătui cu banii novicelui. Sunt inserate dialoguri, bine rimate, pe această temă a cere-rii și ofertei dintre măști – cei care nu au bani sunt refuzați, cei avuți sunt înșelați:

„- Sunt amoresată,
Sunt electrisată
De a ta ochiadă:
Dă-mi o limonadă!...
- Na, fetiță, neică,
Dacă vrei și-o fleică
Și-o litră de vin
Cu crenvurști de Rin,
Cârnați englezești,
Și ceaiuri rusești,
Și chiar prăjituri.
- Prea mult te înduri;
Se-ți spui alt-ceva,
Mai bine mi-ai da,
Pungulița toată.
- Cu plăcere, iată!
Sunt vr-o zece poli,
Ce mă bagă-n boli
Când la ei privesc,
Dar fiindcă voesc,
Pofta-ți să-mplinesc
Cu drag ți-o ofer;
Însă-n schimb îți cer
Ca să mă iubesci
- Te mai îndoești [?!]
Zice și dispare
Prin salonul mare,
Cat-o dacă poți,
Printre-atâți netoți!
A pățit-o bună
De la masca jună

Franz Duschek, Ioan Lahovary în costum de muschetar la un bal la Palatul Suțu, colecția autorului.

Acest bogat om
Foarte galanton.” [8, p. 22-23]

În încheiere, poetul sfătuiește ca, în loc să vină la bal unde pot cădea pradă persoanelor versate, amatorii de petreceri ar face mai bine dacă ar rămâne acasă și s-ar culca...

Iancu Caragiali a dedicat sezonului Carnavalului două foarte nostime șansone-te – *Neagu Pescaru la balul de la 24 Ianuarie* în 1864 și *Băcanul la bal masché sau o senă de Carnaval* în 1865 – ambele garnisite cu rime hazlii, puse în gura mahalagiilor ce se duceau la baluri pentru a se iluziona că sunt alții decât erau în realitate precum Neagu Pescaru sau calfa de băcan Chirilă sin Stoica. Neagu primi-se invitație de la municipalitate, înmănată de un dorobanț, spre a participa la balul în cinstea zilei de 24 Ianuarie, ziua de celebrare a Unirii Principatelor. S-a simțit deosebit de flatat că

M. Spirescu, Galați, Domn în costum de marchiz din sec. XVIII, colecția autorului.

respectiva misivă îi era adresată cu mare reverență: „Ce e drept, îmi cam plăcu și mie că am auzit și eu o dată zicându-mi dv.! Nu mai e afuristiul ăla de chir, că zău, destul am chirăit pe poduri ca să scap de el” [9, p. 151]. Dar a fost pus pe gânduri când a văzut specificația pe invitație „tualeta cât se va putea mai curată și bună” căci nici el, nici soția, nu posedau o ținută adecvată și mai că-i venea să renunțe. Dar soția a insistat și atunci au fost făcute serioase investiții în veșminte potrivite ocaziei și stării sale de negustor: o roche de bariș stacojiu, mănuși de căprioară de culoarea florii dovleacului și și-a împodobit consoarta cu toate giuvaericele de zestre, cercei de smaragd, cruce de diamant și o fulie de briliant în coafură. El s-a gătit cu o căciulă de astrahan, fermenea de cașmir măsliniu, cuțitul cu mâner de fildeș la brâu, lanț de argint și inel cu matostat în de-

getul mic. Numai așa se puteau arăta în bal, unde au mers cu o căruță în care au fost încărcate toate soțiile și copiii breslașilor megieși ce primiseră și ei invitații. Neavând, însă, toți loc în vehicul, bărbații au mers prin noroiul gros, conversând pe teme politice. Dar, ajuns la Teatrul cel Mare, are numai neplăceri: jandarmul de la intrare nu vrea să-l lase a intra în vreme ce toți tovarășii săi deja se strecuraseră prin spatele acestuia în timp ce Neagu parlamenta cu cerberul în uniformă; după ce reușește să treacă de acela se ciocnește de un ușier în livrea roșie, cu bicorn și buzduhan care nu-i dă voie decât după ce-i arată invitația. Odată intrat este impresionat de lumini și de sală și, umblând tot cu ochii pe sus, se împiedică de preșul roșu și cade grămadă. În sfârșit, pătrunde în sală, unde este copleșit de cele ce vede și, mai ales de cele ce i se întâmplă, căci imediat s-a înființat un cavalier lângă nevasta sa spre a o lua la dans, cu tot protestul și indignarea sa de negustor cinstit dar lezat în amorul propriu care se pregătea să reacționeze, după felul știut de el și practicat în mahala, cu pumnul și palma: „Pre legea mea, mai lesne puteam să trec vămile văzduhului și să intru în rai decât la acest bal! În sfârșit, dete D-zeu de am intrat în sală. Cum am dat înăuntru, acolo era zoru cel mare: parcă mă trăsni D-zeu de rușine când m-am văzut într-o lume ce nici prin vis n-am avut norocire să fiu cu dânsii...” – Aidi, nevastă, acasă, că aci nu e de noi!”... Când vrusei să mă întorc, mă întâlnii cu un domnișor cu păru creț că-mi ține nevasta de mână...” – Ce faci, d-le! Ce vrei? Ori te mănâncă spinarea!”... „– Ce ai cu lumea, monșer? Nu te supăra... Vroi s-o invit la joc.”... „– Aidi, cară-te d-aci, să nu-ți umflu ceafa de pumni, papugiule, ce-ai cu nevestele oamenilor” „– Frățico”, dumneaei de colea. „– Taci și tu, că-ți strămut falcile, aide

acasă” și-i dau brânci. Când deodată mă trezii că se pomenește în brațele celuia și o și pornește la sănătoasa cu ea jucând așa. „– Acum, frățico, numai să dau o învârteală de vals. Așa!...” „– Stăi, măi, tu, ei, d-le, unde te duci”, strigam în gura mare, „vezi să nu-ți rupi rochia, fa, că mă ține o groază de parale”... și cine mă asculta... zbură cu ea parcă era o gaie cu pui-le în gheare. „– Stăi, măi, tu, oi pune mâna pe voi... A, iată-i ... Stăi!”... „– Nu, lasă-mă!”... „– Ține!”... Lumea ce era p-acolo a socotit că sunt nebun. Și m-a luat în brânci... până m-a scos afară din sală... Eu strigam și mai tare: „– Nevasta, măi frate, să nu se piarză, că ea nu se pricepe la d-alde astea.” Ași, cine m-asculta!...” [9, p. 153-154].

Dat afară din bal, se rătăcește pe scările și culoarele întortocheate ale teatrului și nimerește la bufet unde, aflând că tratația este pe gratis, se servește din toate, din plin și face chiar provizii, mai ales că nu era singurul, căci într-o sală alăturată, alți invitați mai spilcuiți luaseră cu asalt platourile cu delicatese: „Am băgat pân buzunare și pân căciulă ca să aduc ș-acasă, încât să mă despăgubesc de cele ce pățisem până atunci. (...) Cum am ispărvit d-acolo, deodată auzii un zgomot în sala ceialantă... „– Ura! Adu nouă! Ura!” ... Am socotit că era vro arătare de mulțumire cuiva... Ași, de unde!... Pasă-mi-te să didese drumu la o altă prăvălie, cu cofeturi mai bune, pentru oameni simandicoși... Când mă uit, ce să văz? Să bătea, măicu-liță, pă tăvile sofragiilor chiar ca copiii când le dă cineva arșice pă păr... Unii își umplea pozonarele, alții pălăriile. Că era un talmeș-balmeș... Dacă am văzut și eu că merge treaba așa, mă repezii cu mâna în barba unui sufragiu, țiindu-l țăpăn, de nu putea să crâcnească, și cu ceilantă mână luam din tavă cât mi-apuca mâna, de vâram în buzunar” [9, p. 154-155].

C. Hanny, Domnișoară în costum de judecător, colecția autorului.

Dar din nou are probleme cu reprezentanții puterii care îl îndepărtează din acel loc rezervat „oamenilor aleși”. Printre aceia se afla și tinerelul ce-i luase nevasta la dans pe care îl înhața de piept și-l zgâlțâie atât de zdravăn încât aceleia îi cad bomboanele și cofeturile din frac și din ținut. Sunt dați amândoi afară, încă înțeleștați în trântă. Acolo și-a găsit, în sfârșit, Neagu soția „nădușită, prăpădită, zdrențuită, cu peticile de rochie în mână”. Bietul pescar avea toate motivele să spună, cu năduf: „Și astfel ne-a dat afară din bal... Întocmai ca Adam și Eda din Paradis... Pesemne că acest bal, deși zis național, dar n-a fost egal...

Așa am pățit la bal
Ce i-a zis național!
Nu mai merg în acea sală,
Că mă fac curată Păcală.
Căci vă spui curat, măi frate,

Marie & Aida, Focșani, O domnișoară și doi cavaleri
în costume din secolul XVIII,
colecția autorului.

Astfel de egalitate

Nu-mi vine la socoteală,

Că ne dă de rea sminteală!” [9, p. 157]

Neagu, om simplu dar cu minte, își dă seama că locul său nu era acolo, că Teatrul și asistența constituia un mediu mult prea elevat pentru el. Felul în care a reacționat la grațioasa invitație ce o primise soția la dans îl apropia de manierele fruste ale dăntuitorilor de la „Franzlaru”, prezenți de monogramistul I. M. în schița sa umoristică evocată mai sus.

Calfa de băcan Chirilă nu are așa aspirații înalte și nici cinstea să primească invitație la un bal patriotic. El merge la o mascaradă în mahala, îmbrăcat în costum spaniol, cu speranța de a nu-l recunoaște nimeni. Dar, se pare că este recunoscut chiar de la intrare. Iar finalul este chiar mai tragic decât al lui Neagu

Pescar, căci el ajunge chiar la arestul poliției.

Încă de la început, Chirilă interpretează o arie în care își sintetizează dorința de a părea altcineva sub mască:

„Carnavalul azi zâmbește
Tuturor ce-s măscuiți,
A lor față ocrotește
Chiar de-a fost și pălmuiți.
Azi prin mască omul poate,
Dacă este pricopeț,
Lumii ca să se arate
Că-i boier de mare preț,
Măscuit să fie bine,
Îmbrăcat după jurnal;
Nu-l cunoaște fiecare,
Dacă e chiar un tâlhar.
Vivat mască, vivat bal,
Vivat frumos carnaval!
Tu petreci pe-om de nimic,

Fie nobil sau calic! [10, p. 160-161]

Costumat și mascat a intrat în bal, după ce și-a spălat cizmele de noroi în hârdăul unde se scurgeau apele meteorice, sub burlan. Voind să fie comunicativ și glumeț, încă de la sosire, începe să întrebe pe cei întâlniți: „«- Mă cunoști, măsculiță? Mă cunoști?» Unul dă colo strigă: «- La măslina, la măslina, mitocane, miroși a lacherdă!» Ei lucrul dracului, am pățit-o! N-am brodit-o nici cu mască, tot m-a cunoscut cine sunt. Sau pisemne nu e dat la toți oamenii ca să fie măscuiți” [10, p. 162].

Acesta a fost doar debutul experienței sale de mascat căci, după aceea a început să primească ghionturi și palme la ceafă care l-au scos din sărite și a iscat scandal, solicitând chiar intervenția poliției. Dar un alt măscuit, mai deprins cu asemenea glume inocente, l-a liniștit spunându-i că așa e obiceiul la mascaradă. După care, încurajat de informația primită, s-a apucat și Chirilă să ardă la palme în

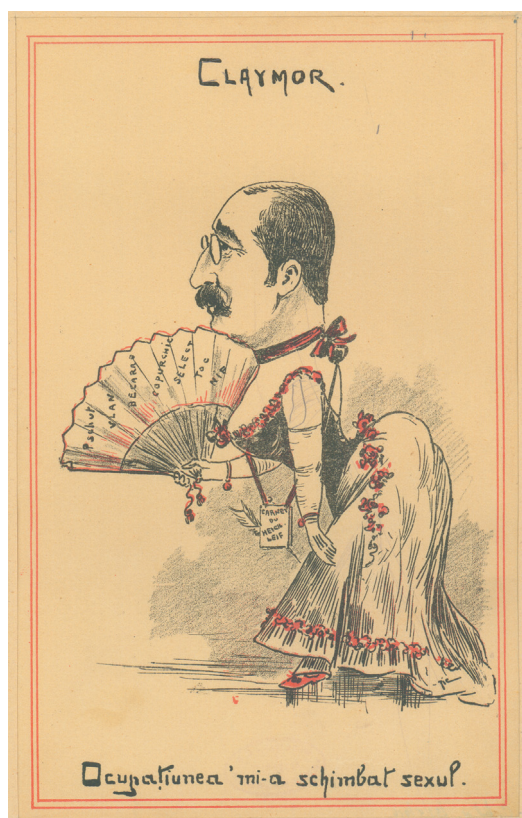
dreapta și în stânga. Dar, la începerea dansului bietul băcan nu avea parteneră și dansatorii îl împingeau de colo-colo, până a ajuns într-un colț depărtat, lângă o sobă, unde se aflau două măști. Acolo a reușit s-o convingă pe cea mai dolofană, costumată ridicol, să meargă cu el la vals: „Ea era îmbrăcată ca un Cupidon, deși era cam grăsună, dar asta nu strica. Poate să fie Cupidon și dropicos. Ea se afla îmbrăcată foarte bine, cu o fermeneală de fir, fustă albă sus de genunchi, la picere niște emenii roșii și la cap un fes roșu, cu o fundă de fir, cu părul despletit pe spate, ținând în mână o portocală și în ceialaltă niște mătani de chihlimbar, ca să i se vază inelele ce purta pe toate deștile. Trebuie să fi fost armeană sau nevasta vrunei jucător de cărți. În sfârșit am întrebat-o o dată: «– Joci?» Ea mi-a dat din cap că da. Și odată o umflai ca pe un balon. În adevăr era cam greuliță... Am tras nițică greutate până s-o pornesc din loc. Și dă-i... Învârtește-o... Sucește-o... Trage la valț... Ea, sărmana, striga ca din gura șarpelui: «– Lasă-mă, că am amețit, îmi vine rău, mor». Ași, cine o asculta, îmi căutam de joc, mă învârteam cu ea pân mulțime și vai de cel care atingeam! Îl trânteam pe jos, știi, ca lovit de ghiulea. Auzeai: «Au! Au!» Eu de colea «Plânț, plânț, monsiu» [11]. Și învârtește-o, sucește-o, dă-o cu capu de toate colțurile. Muzica tăcu și eu tot o învârteam până ce am căzut oboșiți amândoi p-o bangă.” [10, p. 163]. Când se odihnea, i se alătură un petrecăreț costumat în drac care-i lămurește identitatea multora dintre mascați, toți mahalagii, meseriași și negustori de mâna a doua, la fel ca el: Chiriță măcelarul în costum de doctor, Ilie bogasierul în avocat, o slugă de boier care făcea chiar pe boierul. Și nu mică i-a fost surpriza lui Chirilă să dea nas în nas cu „jupânul”, propriul stăpân, iar partenera cea durdulie ce o avusese la dans

N. Petrescu Găină, Claymoor, cromolitografie,
Biblioteca Academiei Române.

să fie chiar soția acestuia. La fel de surprins este și patronul să-l întâlnească în bal: „«– Ce este asta, bre!» «– Ce e asta, jupâne?» «– Tu mască?» «– Dumneata, măscărit?» «– Cum să poate?» «– Uite, să poate, jupâne, fiindcă noiăștia mici facem totdeauna ce fac mai marii noștri. Vezi d-ta ce este masca, te face de nu mai cunoști nici pe mai marii tăi, nici pe frații tăi, nici chiar pe părinții tăi. Rea este soarta oamenilor măscuiți!»” [10, p. 164-165]. Nu este prea clar de ce fusese arestat bietul Chirilă, poate pentru scandalurile produse în bal. Dar, pentru ca șansoneta să nu se termine trist, la miezul nopții a fost eliberat și această încarcerare a fost o bună morală pentru a nu mai purta mască.

Tema însemnătății balului în viața lumii ce se considera a face parte din elită apare și în schițele lui Ion Luca Caragiale, genialul nepot al lui Iorgu Caragiali. În *Rromânca* el ridiculizează femeia de origine modestă care, prin

Constanti Jiquidi, Claymoor, cromolitografie,
Biblioteca Academiei Române.

mariaj sau alte oportunități, s-a văzut propulsată în înalta societate fiind invitată la marile evenimente ale Casei Regale. După eveniment se laudă prietenelor cât timp s-a întreținut cu principesa Maria, dar, cel mai sigur, cum s-a ghiftuit cu toate bunătățile la bufet și la supeu: „Poftită sau nepoftită, ea [românca] trebuie să se afle la toate balurile de rigoare, ale Curții, ale Societăților, ale lumii mari, la reprezentațiile prime, extraordinare sau de gală. [...]

Fiecare moftangioaică spune bucuros din fir în păr toată conversația care a avut-o cu Prințesa moștenitoare «aproape o jumătate de oră» la balul din urmă de la Cotroceni. Câte moftangioaice au fost la bal – că nu lipsește una! – vezi dumneata câte jumătăți de ceasuri a ținut acel bal minunat.

O moftangioaică gătită și împopoțonată de șapte ori mai scump decât s-ar putea expli-

ca prin mijloacele consoartelui d-sale, dacă o întrebi ce părere are despre prințesă:

– „Fie, *moncher*: nu zic! E tânără; frumoșică, *si vous voulez*; da... prea luxoasă!

Când vorbește de regină, zice: *la pauvre*.

La balul Curții mai ales, cum s-a abținut toată ziua de mâncare, abuzează de șampanie, de icre, de înghețată, de bomboane – nu de plăcere ori de lăcomie, nu!... de datorie... Odată supează cu un «amic», pe urmă cu un curtezan, mai despre ziuă, se-nțelege, vine și rândul lui dumnealui: «– Aide, cocoșelule, la bufet!» Așa, după înghețată, mănâncă iar icre moi, și după *Pomery extra-sec frappé*, iar ciucalată fierbinte. A doua zi, doctorul *high-life* se vede silit a-i prescrie o cutie și jumătate de capsule de ricin” [12, p. 32-33]. Pentru această doamnă este foarte important să-i apară numele și toaleta menționate de Calymoor în cronica sa mondenă din „*L'Indépendance Roumaine*”, periodic la care ea este abonată.

Caragiale îl ironizează pe celebrul cronicar monden în schița *High-Life* unde Edgar Bostandaki este redactorul rubricii „carnet mondain” dintr-un periodic de provincie, „Vocea Zimbrului”. Acolo el a descris, cu lux de amănunte, balul caritabil dat în Otel Regal din Târgul-Mare, evidențiind până la exagerare aportul soției prefectului în detrimentul celorlalte participante. Atât localitatea, cât și anturajul este de un superb ridicol. Cronica pe care o închipuie Caragiale ca aparținând condeiului personajului său, Bostandaki, are toate elementele folosite de autorii contemporani de asemenea materiale... exceptând greșelile de tipar care aveau să-l pună pe Edgar într-o poziție foarte neplăcute: „Sâmbătă seara s-a ținut în fine la noi strălucitul bal filantropic sub presidenția grațioasei doamne Athenaïs Grégoraschko, născută Perjoiu...

... O enormă afluență de tot ce Târgul-Mare are mai distins, fiecare ținând să mulțumească încântătoarei presidente inițitoare, prea amabila doamnă Athenaïs Grégoraschko...

... În acordurile muzicii militare, care intonează cu destul brio un vals vaporos, perechi pornesc ca duse pe niște valuri, în care se perde conștiința, iar timpul pare că s-a oprit pe loc ca să admire cum trec în vârtej fierbinte, uimitor, nebunesc, atâtea și-atâtea flori, parcă smulse de vântul aprig al pasiunii... Doamna Athenaïs Grégoraschko, regina adorabilă a valsului adorat...

... Dar, la un semnal, ușile din fund se deschid... Supeul! Un moment de odihnă pentru această svăpăiată tinerețe, un moment de odihnă și de reconfortare!... Doamna Athenaïs Grégoraschko face onorurile, luând loc în capul mesei, cu grația nespusă care o caracterizează...

... Dopurile pornesc, pare c-am fi la un atac de tiraliori, care nu sperie deloc pe bravi convivi... Șampania curge-n valuri. Doamna Athenaïs Grégoraschko dă semnalul și aci; ridicând în sus cupa plină de delicii ca divină Hebe, atinge de buzele reci buzele sale calde, cu acea delicateță poetică cu care fluturul atinge caliciul unei miosotis...

... Dar muzica ne chiamă. Trăiască valsul! Doamna Athenaïs Grégoraschko, infatigabila silfidă... [13, p. 121]. La penultimul cuvânt s-a strecurat o oribilă eroare de tipar – a doua silabă fiind în loc de a, u... – care ducea în vulgar și obscen tonul cronicii, fapt ce i-a adus serioase neplăceri bietului autor care a fost amenințat cu urechiala de subprefectul Raoul Grégoraschko, soțul ofensat al doamnei neintenționat ridiculizate. Dar cel mai ofensat a fost maiorul Edmond Buzdrogovici, omul care pusese la dispoziția dănuitorilor fanfara regi-

mentară și care nu a găsit numele soției sale menționat în articol. Din acest motiv, Edgar Bostandaki primește două palme zdravene, ca la regiment. Era delicat, dificil și riscant să semnezi o asemenea cronică mondenă!

Este ciudat că, deși ofereau așa motive opulente de ironie, caricaturiștii români nu au fost atrași de tema balului și nu au folosit mascarele pentru a ilustra revistele satirice la fel cum făcuseră, în special, confrății lor francezi. Doar prolificul cronicar monden Mișu Văcărescu, binecunoscut sub pseudonimul Claymoor, a fost ținta săgeților otrăvite a doi dintre importanții și talentații desenatori ai presei umoristice din București. Nefiind vreodată văzut în compania unei doamne, într-un București ahtiat de cancanuri și bârfe, Mișu Văcărescu era considerat pederast. Caricaturiștii vremii speculau la maximum acest zvon și-l desenau pe gazetarul lumii elegante în cele mai hilare posturi. În albumul său, „Contemporani” din 1898, Nicolae Petrescu-Găină îl reprezenta în ținuta de gală „estetică”, purtând frac și pantaloni scurți până la genunchi, ciorapi de mătase și pantofi cu toc înalt, așa cum obișnuia să îmbrace Oscar Wilde. Dar, spre a-i ironiza presupusa înclinație spre efeminare, sarcasticul umorist adăugase danteluță la marginea pantalonilor, ca la articolele intime ale cucoanelor. Legenda era și ea fără echivoc: „J'ai beau chercher, je ne trouve plus d'homme... chic”. Constantin Jiquidi mersese chiar mai departe și, în albumul *Ziariștii după natură*, din 1888, îl figura înveșmântat în roche cu turnură decorată cu multe garnituri florale, cu mănuși lungi și acoperindu-și, delicat, decolteul cu un evantai. De umăr îi atârna un carnețel de bal din acelea pe care erau notate ordinea dansurilor și numele partenerilor cărora le fuseseră promise. Pe coperta acestuia era, însă, scris „Carnet

du High Life”, titlul publicației anuale ce o semna cronicarul. Legenda era absolut mușcătoare: „Ocupațiunea mi-a schimbat sexul!”

Umoriștii au găsit în baluri o adevărată comoară de inspirație pentru scrierile lor spumoase, ironice, șfichiuitoare la adresa unei societăți facile care găsea alinarea necazurilor numai în petrecerile din timpul Carnavalului, în mascarade, dansuri ametoitoare, glume fără perdea, îndopare până la sațietate la bufet – mai ales dacă delicatesele erau oferite gratis! – și cheltuieli nemăsurate făcute pe parcursul unei luni de iarnă ce lăsa amintiri de neșters pentru un întreg an.

Note și referințe bibliografice:

1. Nicor. *Calendar profetic*. În: *Calendarul Dracului pe anulu bisectu 1872*, Tipografia C. A Rosetti, București, 1871.
2. Fundescu, I. C. *Balul fatal*. În: *Vocea Argeșului*, București: Tipografia Națională, 1859.
3. Fundescu, I. C. *Unu balu în Călărași*. În: *Calendarul Dracului pe anulu 1867*, Libraru-Editoru Goerge Ioanid et Comp., București, 1867.
4. *Carnavalul la Iași*. În: *Albina Românească*, no. 12/11 februarie 1843.

5. [Fundescu, I. C.], *Statistica unui balu din 1866*. În: *Calendarul Ghimpelui pe anul bisectu 1868*, București: Librari Editori George Ioanid & Compania, 1867.

6. I. M. *O mică călătorie prin Carnaval*. În: *Calendarul Puricelui pe anul bisect 1880*, București: Editura Typ. Dor. P. Cucu, 1880.

7. *Balurile mascate. Tablouri caracteristice*. În: *Mefistofele* [1876].

8. *Isprivele balului mascat*. În: *Calendarul Bobârnacului pe acnul 1879*, București: Tipografia Dor. P. Cucu, 1879.

9. Caragiali, I. *Neagu Pescaru la Balul de la 24 Ianuarie*. În: *Teatru românesc inedit din secolul al XIX-lea*, Ediție îngrijită de Paul Cornea, Andrei Nestorescu, Petre Costinescu, București: Minerva, 1986.

10. Caragiali, I. *Băcanul la bal masché sau o senă de Carnaval. (Chirilă Băcanul sau măscuții carnavalului)*. În: *Teatru românesc inedit din secolul al XIX-lea*, Ediție îngrijită de Paul Cornea, Andrei Nestorescu, Petre Costinescu, București: Minerva, 1986.

11. Loc, loc – de la francezul *place*.

12. Caragiale, I. L. *Rromânca*. În: *Opere*, E. S. P. L. A., București, 1952, vol. II.

13. Caragiale, I. L. *High-Life*. În: *Opere*, București: E. S. P. L. A., 1952, vol. II.

Amintiri din carnaval. Umoriștii și balurile moldo-valahe din secolul al XIX-lea

Rezumat. Balurile erau ținute între 1 ianuarie și Postul Mare în Principatele Române. Toată lumea era nerăbdătoare să se bucure din plin de această perioadă veselă. Atât bogata înaltă societate, cât și oamenii simpli nu prea înstăriți făceau pregătiri și cheltuiau importante sume de bani în acest sens. Umoriștii au găsit în baluri un adevărat tezaur de inspirație pentru scrierile lor glumețe. N. T. Orășanu, I. C. Fundescu, Iorgu Caragiali și strălucitul său nepot Ion Luca Caragiale, au contribuit cu scrierile lor spumoase, hilare, despre baluri în periodicele vremii lor.

Cuvinte-cheie: bal, carnaval, caricaturist, umorist, mască, cronică, Principatele Române.

Reminiscences of carnival. The Satirists and the 19th century Moldo-Wallachian Balls

Abstract. In the Romanian Principalities, society balls were held between 1st of January and Lent. Everyone was eager to revel in this joyful period to the full. The prosperous upper classes and those less well-to-do all made preparations and saved substantial amounts of money for this purpose. Satirists found balls to be a rich source of inspiration for their humorous writings. N. T. Orășanu, I. C. Fundescu, Iorgu Caragiale and his brilliant nephew, Ion Luca Caragiale, wrote about them with great perception and wit in contemporary periodicals.

Keywords: ball, carnival, cartoonist, humorist, mask, chronicle, Romanian Principalities.